

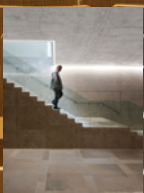
EINDELIJK MUZIEK

NIEUWBOUW/RENOVATIE MUSIS SACRUM ARNHEM

Na 170 jaar rusteloos bouwen en verbouwen heeft Musis Sacrum in Arnhem eindelijk z'n definitieve vorm gevonden. Het Slingerpad van Opportunisme is verlaten, de Allee van Principes ingeslagen. Dat geschiedde met architectenbureau van Dongen-Koschuch als gids en leidde naar een schitterend eindpunt dat de hele omgeving in de muziek zet.

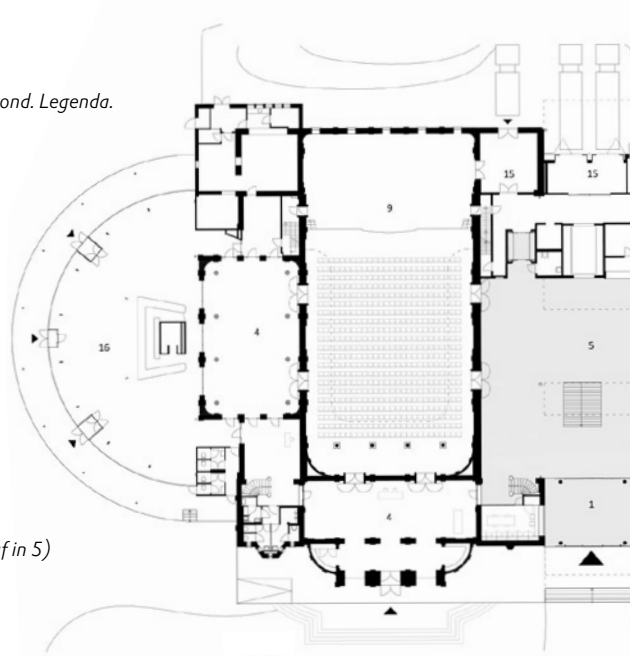

FOTO'S: BART VAN HOEK DEN HAAG

Plattegrond begane grond. Legenda.

1. Hoofdentree
2. Artiesteningang
3. Artiestenfoyer
4. Foyers
5. Nieuwe foyers
6. Kleedkamers
7. Kantoren
8. Parkzaal
9. Muzenzaal
10. Bar
11. Keuken
12. Garderobe (trap af in 5)
13. Laden en lossen
14. Restaurant

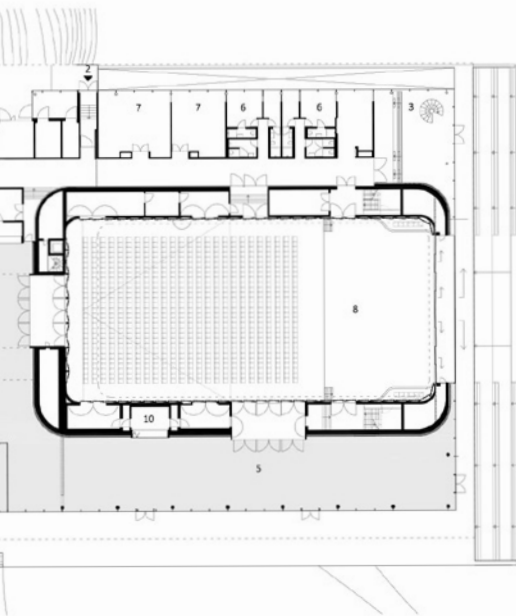

De uitstulping aan de Muzenzaal is weggehaald. Hoogsmalle boogramen bieden nu eventueel uitzicht op de omgeving.

Een hoog oprijzende groene afgeronde rechthoek en alglazen plint waarboven een smal witnatuurstenen overstek een vinnige rechthoek maakt.

De Muzenzaal is grondig aangepakt qua installaties, akoestiek en klimaat. De kleurstelling had van de architect lichtertintig gemogen.

TEKENING: VAN DONGEN-KOSCHUCH AMSTERDAM

Dat geldt met name voor de nieuwbouw die tegelijk ultramodern en tijdloos de symbiose zoekt met het omringende stadsdeel. Het complex vormt samen met een park waarin de Lauwersgracht vijvert, een langgerekte eilandstrook tussen de Velperbinnensingel en de Eusebius-/Velperbuitensingel bij het Velperplein. Als je eerlijk bent, zou je het Arnheems Mormeleum, de oudbouw, onmiddellijk met de grond gelijkmaken. Maar na bijna twee eeuwen wordt ook wat lelijk is, vertrouwd, en noemen stadgenoten het liefkozend bij de voornaam: Musis.

Huzarensalade *Musis Sacrum (Gewijd aan de Muzen)*, schepping van architect Hendrik Willem Fromberg, zag het licht in 1847 in neoclassicistisch bouwkleed, een stroming die toen al over z'n hoogtepunt heen was. Het bevatte een Grote en een Tuinzaal, waaraan stadsarchitect Hendrik Jan Heuveling Sr. in 1852 een derde zaal toevoegde. Geen van drieën kon bogen op een erg oorstrelende akoestiek. Frits van Gendt maakte van de laatste een teleurstellende concertzaal (1864); broer Dolf deed dat later wereldberoemder met het Amsterdamse Concertgebouw (1888). Het geld kon niet op, want er kwam een nieuwe concertzaal op een kwartslag van de vorige, terwijl de Grote Zaal werd gerenoveerd. De buitenkant onderging een gedaanteverwisseling naar neorenaissance met uivormige koepels (1889). Sommigen bewonderden het huzarenstuk, anderen beweenden de huzarensalade.

Bouwverbijstering Een serre met café-restaurant op de kop aan het Velperplein uit 1907 maakte plaats voor De Rotonde, een vensterrijke halve grootcirkel: nieuw ongeval van bouwverbijstering. In 1949 volgden deelrestauraties, in 1962 een zoveelste aanbouw ter hoogte van de Velperbuitensingel. Een grootschalig renovatieplan van Herman Hertzberger stierf aan Arnhemse criticasters (1977). In plaats daarvan was een totaalrenovatie de wanhopige reddingsoperatie (1983). In 1995 kwam wéér een nieuwe uit-

bouw, nu terzijde van de Eusebiusbuitensingel. Twintig jaar bleef het verbazend stil, tot eindelijk de laatste ronde startte: grondig, systematisch en weloverwogen, met de veldheersblik van Dongen-Koschuch Architects and Planners uit Amsterdam. Oprichter Frits van Dongen heeft ongeveer twaalf theaters en concertzalen ontworpen. De creativiteit van het bureau wordt dus ondersteund door een aanzienlijke hoeveelheid kennis en ervaring.

Dunning Het uiteindelijke voorstel behelsde de renovatie van de oudbouw, door Van Dongen 'een dunning van het bos' genoemd, de sloop van de Parkzaal aan de parkzijde, een uitbreiding aldaar met eraan vast een fonkelnieuwe Parkzaal met een perfecte akoestiek. Met wat hij eerder zag tijdens de rondleiding door het gebouw, constateerde Van Dongen een rare discrepantie in het programma van eisen. 'Daarin werd gevraagd om een zaal van 10.000 m³, terwijl de oude zaal al 8.000 m³ telt. Dan krijg je haast twee keer hetzelfde. Wij zijn naar ons contact bij Peutz gegaan die de oude zaal ooit had uitgebreid ter hoogte van het orkest. Kon die uitbreiding er niet af voor een nieuwe grote zaal als het Concertgebouw van 15 tot 18.000 kuub? Hij was meteen enthousiast, die uitbreiding was toch al nooit een succes geweest.' Probleem was: het budget was daarvoor verre van toereikend.

Lucide scheppingsprong Er speelde bovendien iets anders mee, want creativiteit legt ook altijd zijdelingse verbanden. Van Dongen woonde om de hoek van de Prinsengracht waar elk jaar het Prinsengrachtconcert voor een zaal van kades en boten wordt gegeven. 'Dat startte ooit met 3.000 mensen, de laatste keer waren het er 42.000! Fantastisch is dat: de stad als auditorium. Dat zou hier kunnen worden aangevuld met het jaarlijks Arnhemse Parkconcert.' De nieuwe Grote Zaal moest dus - volgende lucide scheppingsprong - een glazen wand krijgen (10 x 15 m), waarvan de onderkant met één druk op de knop over 5,5 m hoogte open kon. Het orkest draait zich om en speelt voor een zaal van bomen en struweel. 'Fascinerend, maar a. hoe ga je die zaal maken en b. die grote ruit kost een hoop geld.'

Soort souterrain Een analyse van het PvE leerde dat er al een soort logistiek van de oude zaal onder de grond zat. Door daar bij aan te sluiten en er de hele logistiek van installaties, garderobe, toiletten, bergruimtes, kleedkamers, artiestenfoyers en kantoren aan te verbinden hou je de fijnfinanciën over voor de bovenbouw. Al zijn verschillende ondergrondse ruimtes stijlvol uitgerust met bijvoorbeeld FSC-noten kastenwanden en -eiken tafels. Arnhem is zandgrond, dus je hoeft slechts zes, zeven meter te graven en je hebt er een complete verdieping bij zonder dure

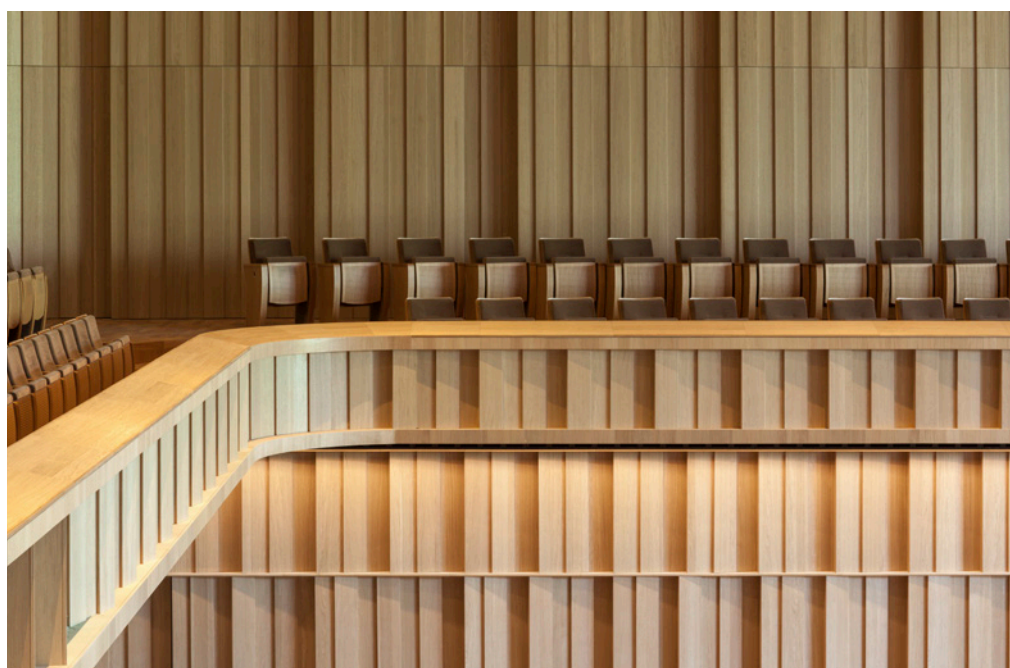

Foyer met links het buffet, recht vooruit de Parkzaal en rechts de vide, foyer langzij en brede trap naar de garderobe en toiletten.

FOTO'S: BART VAN HOEK DEN HAAG

Verschillende ondergrondse ruimtes, zoals deze kledkamer, zijn stijlvol uitgerust met (noten kastenwanden en) eiken tafels.

Fantastische tegenbewegingen van in- en uitspringende staffelingen voor de juiste spreiding van het geluid.

gevels. De ruimtes in vakergebruik liggen aan een sleuf langs de gevel om daglicht en buitencontact mogelijk te maken, als een soort souterrain (Amsterdam!). Als schepend architect kun je veel meer dan je bedenkt. Maar ook praktisch kwam er bijstand, zoals van George Wiegel, thans ex-directeur van Het Gelders Orkest dat Musis als thuisbasis heeft. 'Hij leidde de politici rond door het volgens iedereen "fantastische gebouw" en liet hun alle mankementen zien. Of dit Musis uit 1847 niet een kleine verbetering nodig had? En dat werkte.' Al bleef een gulzig gevoel naar een extra 10 miljoen gezond knagen...

Vreugde van herkenning Toch knalt de kwaliteit er vanaf als je het gebouwencomplex ziet en betreedt. En dat is een groot compliment aan alle deelnemende partijen die eendrachtig het beste hebben nagestreefd. De zorgvuldigheid blijkt ook uit het prachtig subtiele spel van terugkerende elementen, vormen, kleuren en materialen: een ware vreugde van herkenning. De nieuwbouw trekt de meeste aandacht als krachtige positieverklaring van deze tijd. Hij is in vorm en symbool van uiterst abstracte betekenis. Het betreft een hoog oprijzende groene afgeronde rechthoek en hoge alglazen plint waarboven een smal witnatuurstenen overstek een vinnige rechthoek maakt. Het gebouw ligt iets verhoogd, wat duidelijk wordt gemaakt door een kleine plint van hetzelfde natuursteen, die aan de kopse en entreezijde luigetrapt is. 'Wij wilden veel licht in het gebouw, ook voor de musici. Die zijn dolenthousiast, omdat ze voor het eerst niet in een dichte doos spelen, maar in helderheid en met de natuur op gezichtsafstand.'

Non-figuratief bos Heel opvallend is de groene gevelbekleding die van keramiek blijkt te zijn. Het glazen onderstuk was zeer belangrijk, maar het forse volume moest óók aansluiten bij het park. Doordat de bekleding geaccidenteerd in korte en lange gebogen stangen (halve paperclips) op de gevels staat, toont het als een schitterend non-figuratief bos in zes groentinten, een glazuurstaaltje van de hoogste orde. Naar de functie van het gebouw is er tevens een associatie met de gelijkmatige spreiding van (buiten)klanken. De glazen plint met overstek loopt door naar het oude gebouw en legt ongemerkt de verbinding. Ook de vloeromtegeling zet zich binnen voort in een rustig patroon van kleine en grote rechthoeken, gescheiden door smalle biezen. Langs de onder- en bovenkant van de glazen wand lopen paarse lichtlijnen, een feestelijkheid die van Dongen-Koschuch vaak bij kunstgebouwen toepast. 'Wij willen geen sullige spotjes.'

Schoon beton De wanden en plafonds zijn in schoon beton; in hun neutraliteit gaan ze perfect samen met de

luxueuze andere materialen. Het groene *lapis lazuli* loopt binnen door op de wanden van de Parkzaal, logisch en natuurlijk. Boven- en onderlangs het groen van de lange foyer, rechts van de entree, lopen gele lichtlijnen. Ze accentueren ook de plafondranden van de grote, ruime Parkfoyer direct bij binnenkomst. Rechts bevinden zich in de groene wand messing deuren naar de zaal, recht tegenover is het buffet, links zijn neutraalwitte wanden waarachter het oude Musis, links is de kaartverkoop en linksachter een eiken wenteltrap naar de vide, de balkons van oude en nieuwe zaal, Singelfoyer en buffet. Het messing ('zakelijk en warm') keert terug in de sluisen van Park- én Muzenzaal; ze staan als kasten aan de wand voor een optimale geluidichtheid. Vanbinnen zijn ze daartoe stralend bekleed met geperforeerd eikengefineerd MDF.

Strakweelderige ruimtes Via een brede trap direct na de ingang daal je af naar de garderobe en toiletten, strakweelderige ruimtes die 's mensen verborgen activiteiten koninklijk maakt. 'Deze ruimtes zijn eveneens bewust onder de grond gebracht. Een tweede reden was om boven geen opstoppingen te krijgen van mensen die na afloop weggaan of blijven.' In vele ruimtes zijn de vloeren (en trappen) luisterrijk voorzien van FSC-eiken parket van

DE NIEUWBOUW IS EEN KRACHTIGE POSITIEVERKLARING VAN DEZE TIJD

stroken- tot visgraatpatroon. Enkele oude wengé en keuring vloeren, zoals in de Muzenzaal, zijn opnieuw geschuurd en geolied. Deze zaal (750 zit-, 1.250 staanplaatsen), bedoeld voor kleinere uitvoeringen, is grondig aangepakt qua installaties, akoestiek en klimaat. De verplaatsbare stoelen zijn opnieuw goudachtig grijsbruin bekleed. De kleurstelling van de oudbouw is stemmig gehouden, waar de architect lichtertintigheid prefereerde.

Innig warm ondergaan Hart en pronkstuk is de nieuwe Parkzaal (1.000 zit-, 1.750 staanplaatsen), ingericht voor zowel klassieke als popmuziek. Binnenkomen in de 17 m hoge ruimte voelt als één machtig, innig warm ondergaan in de aankleding van FSC-eiken wanden, balkon, plafond en stoelen: een werkelijk magnifieke zaal voor oor én oog. Het balkon loopt langs de dubbele glazen wand die met gordijnen ook kan worden gesloten; het glas is 50 mm dik en extra helder. Geopend krijgt de muziek als bonus een extra natuurbeleving. Het deel onder het balkon, deuren van tweemaal 8 x 5 m, kan als gezegd open worden geschoven voor openluchtconcerten, inclusief het Arnhems Parkconcert.

FOTO: BART VAN HOEK DEN HAAG

Gereed voor het jaarlijks
Arnhem's Parkconcert.

Ongelooflijk leefbaar De wanden bestaan uit vier delen, twee smalle tussen twee brede boven elkaar. Elk zijn ze anders ingevuld met panelen van eikengefineerd MDF (fineer 0,6 mm dik). Samen vormen ze fantastische tegenbewegingen van in- en uitspringende staffelingen voor de juiste spreiding van het geluid (nagalmtijd klassieke muziek: circa 2,0 seconden). De stoelen van geperforeerd eikengefineerd beuken dragen hieraan bij. De absorptie vindt vooral in het deels open plafond plaats. Voor popmuziek (nagalmtijd 0,0) schuiven vanuit de achterwand 380 akoestische voorzetpanelen van zwart geperforeerd MDF

langs de bovenste zijwanden. De vloer kan hellend, vlak of in hoogte worden gesteld. Van Dongen: "We wilden een klassieke zaal maken van het type Gewandhaus, een schoenendoos met ronde hoeken. En we wilden een bloedmooie wand, waarin akoestiek, ventilatie en licht zouden zijn opgenomen. Dat is hier met de accidentering, beneden- en bovenluchtverversing en lichtelementen uitstekend gelukt. Het prachtige, warme eiken maakt daarbij alles af, ja ongelooflijk leefbaar."

HANS DE GROOT

Locatie: Velperbuitensingel 25, Arnhem **Opdrachtgever:** Gemeente Arnhem **Architect, interieur/landschaps-architect:** van Dongen Koschuch Architects and Planners Amsterdam (*vd-k.eu*); projectarchitecten: Frits van Dongen, Patrick Koschuch; medewerkers: Ralph van Mameren, Elisabetta Bono, Rui Duarte, Hesh Fekry, Klaas Sluijs, Olga Moreno **Aannemer:** Mertens Bouwbedrijf Weert (*mertens-weert.nl*) **Constructeur:** Advies- & Ingenieursbureau v.d. Laar Eindhoven (*vandelaar.info*) **Constructeur nieuwbouw + uitbreiding:** Aronsohn Constructies Rotterdam/Eindhoven (*aronsohn.nl*) **Adviseur akoestiek, bouwfysica, brandveiligheid:** Peutz Zoetermeer (*peutz.nl*) **Adviseur installaties:** Nelissen Ingenieursbureau Eindhoven (*nelissenbv.nl*) **Eiken wand-/plafondpanelen (Decospan Querkus, Oak Natural Allegro) Parkzaal:** Baars & Bloemhoff Nieuwegein (*baars-bloemhoff.nl*) **Akoestische voorzetwanden:** Espero Waalwijk (*espero.nl*) **Eiken, keruing vloeren:** Finesse Den Bosch (*fpvl.nl*) **Noten kastenwanden, eiken tafels:** Van der Plas Meubel & Project Den Bosch (*vanderplas.biz*) **Keramische gevelbekleding:** Koninklijke Tichelaar Makkum (*tichelaar.nl*) **Glazen wanden:** Metaglas Tiel (*metaglas.nl*) **Bruto vloeroppervlakte:** 13.527 m² (nieuwbouw 5.950 m², bestaand 3.877 m², uitbreiding 3.700 m²) **Bouwperiode:** Oktober 2015 - mei 2016 (nieuwbouw); januari 2017 (renovatie) (Opening: 12 januari 2018) **Bouwkosten, incl. installaties:** €23,1 miljoen

CO₂-VOETAFDRUK

In het project is onder andere 126,1 m³ hout toegepast (69,2 m³ MDF, 43,5 m³ eiken(fineer), 8,9 m³ keruing, 4,3 m³ wengé, 0,20 m³ notenfineer). Dit betekent een CO₂-vastlegging van **136.926 kg**. Het compenseert de uitlaatgassen van een middenklassenauto over **1.150.639 km** of het jaarlijks elektragebruik van **152 huishoudens**.